

wzmianek źródłowych dotyczących asów w V wieku p.n.e. jako pochodzących z późniejszych interpolacji. Pozostaje to wszakże w sprzeczności z przekazem Piniusza w interpretacji M.H. Crawforda, przypisującej Serwiuszowi Tuliuszowi utworzenie miedzianej jednostki wagowej, czyli asa²³. Więcej przemawia za tym, iż Liwiusz w zdecydowanej większości fragmentów odnoszących się do wczesnego Rzymu miał na myśli określone wagowo ilości kruszców, a nie późniejsze jednostki monetarne, co wydaje się potwierdzać między innymi wchodząca w skład *leges Liciniae Sextiae* ustawa o długach, która zapewne odzwierciedla „przedmonetarny” kryzys gospodarczy na początku IV wieku p.n.e.²⁴.

Początki emisji pieniądza w Rzymie były dość opóźnione w porównaniu z innymi miastami Półwyspu Apenińskiego. Niewątpliwie mennictwo Wielkiej Grecji narodziło się w Himerze i Selinuncie już około 570–560 roku p.n.e. Podobnie Tarent, Metapont, Lucania, Sybaris, Krotona i niektóre miasta sycylijskie wypuściły pierwsze monety jeszcze w połowie VI wieku p.n.e., podczas gdy Cumae na przełomie VI/V wieku, zaś Neapol około roku 450 p.n.e. Jedynie Kartagina pozostawała w tyle za miastami greckimi i dopiero potrzeby związane z prowadzeniem wojny na Sycylii około roku 410 p.n.e. zmusiły ją również do wybitia własnych jednostek monetarnych²⁵.

E. Gjerstad, *Innenpolitische und militärische Organisation in frühromischen Zeit*, ANRW I,1, s. 175 n.; A. Watson, *op. cit.*, s. 215 n.; M.H. Crawford, *Early Roman Economy*, s. 198 n.; id., *Roman Republican Coinage*, Cambridge 1974, vol. I, s. 35 n.

²³ Isid. XVI 18,3; Macrob. Sat. I 7,21; Tertull. Apol. X 8; Lyd. de mens. I 17; Suidas s.v. ἀσάριον. Na temat początków monety rzymskiej w ujęciu późniejszej tradycji rzymskiej zob. A.R. Burns, *Money and Monetary Policy in Early Times*, London 1927, s. 293 n.; P. Einzig, *op. cit.*, s. 200; M.H. Crawford, *Early Roman Economy...*, s. 198 n. Por. J.A. Todd, *op. cit.*, s. 1, 27; G.D.H. Cole, *op. cit.*, s. 23; F.M. Heichelheim, *AEHI*, s. 215; J. Hicks, *op. cit.*, s. 63; M. Hammond, *op. cit.*, s. 166; J. Kenneth Galbraith, *Money. Whence it came, when it went*, London 1975, s. 8.

²⁴ Mimo wyraźnego postępu, jaki nastąpił z chwilą pojawienia się *aes signatum*, znaczna wielkość płytek (waga około 5 funtów) powodowała, że ich użyteczność w wymianie była niewielka. U podłoża późniejszego powstania pieniądza legły zatem w głównej mierze praktyczne potrzeby handlu wymiennego przemawiające za powstaniem nowego i wygodniejszego w użyciu sposobu wyrażania wartości w czasie transakcji kupna-sprzedaży. Na temat powstania *aes signatum* zob. E.A. Sydenham, *Aes grave...*, s. 10 n.; L. Breglia, *A proposito dell' „aes signatum”*, AIIN XII-XIV, 1965–1967, s. 269 n.; P. Lévêque, *La genèse et les premières réductions du monnayage romain*, W: *Les „dévaluations” à Rome. Epoque Républicaine et impériale* (Gdańsk. 11–19 octobre 1978), Rome 1980, s. 19 n.

²⁵ W. Giesecke, *Gold und Silber in Tarent*, Janus I. Festschrift zu C.F. Lehmann-Haupts sechzigstem Geburtstage, 1921, s. 129 n.; T.J. Dunbabin, *The Western Greeks: the history of Sicily and South Italy from the foundation of the Greek colonies to 480 B.C.*, Oxford 1948, s. 245; L. Breglia, *La coniazione incusa di Magna Graecia*, AIIN III, 1956, s. 23–27; G. Vallet, *Rhegion et Zancle*, Paris 1958, s. 325; T. Frank, *ESAR I*, s. 42 n.; N.G.L. Hammond, *Dzieje Grecji*, Warszawa 1977, s. 176. Por. H. Chantraine, *Bemerkungen zum älteren sizilischen und römischen Münzwesen*, JNG XII, 1962, s. 51 n.; S. Consolo Langher, *Il sikelikon talanton nella storia economica e finanziaria della Sicilia antica*, Helicon III, 1963, s. 388 n.; id., *Contributo alla storia delle antiche monete bronzee siciliane*, Milano 1964, s. 202 n.; M.H. Crawford, *Early Roman Coinage*, s. 197, 205; P. Lévêque, *La*